

Конспект уроку: Вплив екзистенціалістських ідей на творчість А.Камю.

Мета: ввести учнів у світ філософії ХХ століття, як називають філософію екзистенціалізму, ознайомити з життям та творчістю французького письменника-філософа А.Камю, створити передумови для подальшого аналізу його роману «Чума»; розвивати творчі та інтелектуальні здібності учнів, а також уміння вести дискусію.

Обладнання: портрет А.Камю

Хід уроку

I. ОГолошення теми, мети та завдань уроку

II. АКТУАЛІЗАЦІЯ ОПОРНИХ ЗНАНЬ УЧНІВ

1. Питання до учнів.

1. Який характер мав розвиток літератури у першій половині ХХ століття?

2. Як події у світі впливали на письменників і, зокрема, на Б. Брехта?

2. Вибіркове заслуховування домашніх творчих робіт.

III. ОПРАЦЮВАННЯ ТЕМИ УРОКУ

1. Лекція вчителя.

Творчість французького філософа і письменника Альбера Камю — це також безперервна спроба дати відповіді на жагучі питання як сучасності, так і взагалі людського буття.

Про яку б добу у розвитку цивілізації не йшлося, у кожній із них знайдеться не дуже багато диваків, які полюбляли б філософію. Не обдаровує особливою шаную тих, хто обирає своєю долею цю дивну і незрозумілу пристрасть «бавитися» словами, і суспільство. Адже філософи, як і письменники, перебувають в абстрактних емпіреях, що лише за визначенням робить їх занадто «далекими від народу», який живе на землі і бідкається через земні ж проблеми.

Щоправда, така зневага має місце здебільшого за життя цих так званих деміургів слова — по смерті ставлення до них дещо змінюється, але й тоді філософи на відміну від письменників зазнають слави незрівнянно меншої. Принаймні на національні символи вони не перетворюються, і навіть пам'ятників їм не ставлять.

Зрештою, та філософія, назва якої винесена у заголовок даного уроку, власне, і починається з критики... філософії саме за те, що у своїй класичній формі вона утверджувала, за словами Сьорена К'єркегора, який і започаткував екзистенціалізм ще у 40-х роках ХІХ століття, так званий «панфілософізм», відповідно до якого філософія вважається вінцем, найвищою мудрістю культури, вираженням об'єктивного розуму та розумності історії. Та проте звичайній людині з її бідами і тривогами від такої філософії немає чого чекати, бо якщо класична філософія і цікавиться людиною, то лише як штучним, сконструйованим і далеким від життя абстрактним індивідуумом.

З точки зору екзистенціалізму, «Я» як центр філософії — це жива реальна людина разом з тим, що для неї у житті є найголовнішим: страх, подолання страху, буття, вибір, смерть. Ось, наприклад, як міркує у категоріях філософії екзистенціалізму датський мислитель К'єркегор: «Де я? Хто я? Як я прийшов сюди? Що це за річ, яку називають

світом... Хто заманив мене у буття і залишив самого? Як я опинився у цьому світі? Чому зі мною не порадилися, чому не ознайомили з його звичаями, а просто увіпхнули в один ряд з іншими, начебто мене купили у якогось «продавця душ»?.. Існування (екзистенція), безумовно, є полемікою — то чи можу я просити, аби і на мою точку зору зважали? Якщо треба прийняти світ таким, який він є, то чи не краще було б зовсім не довідуватися, який він?»

Цікаві питання, чи не так? Вагомі та значущі, дійсно значущі для кожної живої, реальної людини. Але ось яка дивина: чи не чується у цих питаннях щось до болю знайоме? З чим, до того ж, вже не раз доводилося мати справу?!

Чи не вся література, яка розглядалася на уроках, починаючи з 9-го класу,— про смерть, страх, вибір і буття як таке?!

Звісно, у літератури свої власні методи та прийоми, свої форми та шляхи, якими вона просувається до мети. Але хіба ця мета не збігається з метою філософії — принаймні філософії екзистенціалізму: усвідомлення людиною себе і свого місця у цьому світі?! Здається, що це риторичне питання. Однак, гадається, що час вже поставити й інше питання: а як це стосується Альбера Камю?

Отже, у творчості Камю переплелися література і філософія, до того ж, на відміну від інших письменників, навіть тих, чиїм творам притаманна філософічність, а також на відміну від інших філософів, чиї праці не позбавлені естетичності, а подекуди і змісту, Камю залишив по собі і філософську, і літературну спадщину, і у цьому йому може дорівнювати лише інший французький філософ і письменник Жан Поль Сартр, про якого йтиметься пізніше,— теж, до речі, філософ-екзистенціаліст та сучасник Камю.

Через це не буде перебільшенням стверджувати, що такий збіг у часі та просторі навряд чи є випадковим. Та спочатку про час, тобто спробуємо дати відповідь ще й на таке питання: «Чому генезис цієї філософії тривав понад сто років і набув своєї найбільшої актуальності у новітні часи?»

По-перше, те, проти чого повставав свого часу Сьорен К'єркегор, через суспільно-політичні обставини залишалося вагомим чинником ще упродовж десятиліть. Інакше кажучи, хоч Велика Французька революція і проголосила величні гасла Свободи, Рівності та Братерства,— а філософські погляди К'єркегора — це радше своєрідний відгук на ці ідеї! — проте їхнє втілення потребувало ще не однієї кривавої лазні і безлічі самовідданих жертв. А відтак датський філософ просто на багато років випередив свій час, бо, як бачимо, чи не найскладнішим в історії цивілізації виявилось визнання за особистістю непорушних прав та її життя — як найвищої цінності.

По-друге, найбільшої гостроти ця суперечність набула саме у ХХ ст., коли постала цілком реальна загроза тотального знищення і людства, і всього світу.

- «Екзистенціальна філософія відбиває загальне почуття часу: почуття занепаду, безглуздості та безвихідності усього, що діється... — це філософія радикальної скінченності» (А. Хюбшер).

Таким чином, можна вдатися до цілком філософського висновку, відповідно до якого час чекав на свою філософію, а вона чекала на свій час. Зрештою, інакше і бути не могло, доказом чого є незатребування ідей того ж К'єркегора у минулу історичну добу, якій ці ідеї аж ніяк не відповідали.

А тепер щодо простору, тобто чому це сталося на французькому культурному ґрунті?

Передусім це пов'язано з глибокою кризою німецької філософської традиції, спричиненої

поразкою Німеччини у двох світових війнах поспіль, а також тими безмірними, ні з чим не порівняними злочинами, які заподіяли усьому світу німецькі фашисти. А відтак, умовно кажучи, цю філософську естафету підхопила Франція, тим паче, що на це були свої причини: адже вона також брала участь у двох згаданих війнах, зазнавши величезних людських та матеріальних втрат, однак вийшовши з цих воєн на боці переможців. Проте й у Франції існувала давня філософська традиція: згадати з цього приводу хоча б філософів-просвітителів XVIII ст. А до того ж, не можна оминати і французький менталітет, який характеризується життєрадісністю, спрямованістю до насолоди існуванням. Тому і здається не випадковим, що ця земля подарувала світу двох талановитих письменників-філософів, у творчому доробку яких знайшлося

місце і для філософії, і для літератури. А філософією, яку вони, так би мовити, обрали для того, аби визначитися з найголовнішими проблемами буття, стала філософія екзистенціалізму, тобто філософія існування. Щоправда, це зовсім не означає, що їх філософсько-літературні досвіди були ідентичними, натомість це лише означає, що вони, хоч і різними шляхами, йшли до однієї мети: утвердження як найвищої цінності людини і людського буття.

2. Актуалізація відомостей щодо біографії А. Камю
(озвучення учнями відомостей за складеними самостійно хронологічними таблицями).

Отже, розглянувши основні факти з життя А. Камю, ми змогли переконатися, що письменник власним прикладом людини і громадянина засвідчив безкомпромісність і послідовність тієї гуманістичної позиції, яку він обстоював усе своє життя. До цього слід також додати, що, можливо, чи не найглибше і не найяскравіше ця позиція знайшла своє відображення не у філософських узагальненнях і глобальних літературних обґрунтуваннях певних ідей, а у статті Камю «Роздуми про смертну кару», яка була написана ним же після війни щодо конкретної і надзвичайно складної реальної проблеми. Тому варто, перш ніж удаватися до аналізу «Чуми» Камю, поставити питання про смертну кару і визначити ваше ставлення до цієї проблеми.

(Це потрібно зробити як з огляду на аналітичну роботу на наступному уроці, так і для того, аби визначити рівень гуманізму учнів. І, на жаль, можна бути впевненим, що у будь-якому класі обов'язково знайдеться хоч один учень, який висловиться за відновлення смертної кари в Україні і в інших державах, де її вже скасували, і за збереження її там, де вона існує ще й досі.)

Це, безумовно, шокуючий парадокс, але це та реальність, у якій ми живемо і прояви якої ми можемо спостерігати у свідомості нашої молоді. А отже, дискусія з приводу цього суперечливого питання буде доречною саме зараз.

Що ж до положень статті Камю, то їх можна звести до такого: смертна кара має сенс лише постільки, поскільки вона є жорстокою помстою суспільства тим, хто в індивідуальному порядку порушує певні усталені норми, однак через те, що це тільки помста, смертна кара не має нічого спільного ані з покаранням, ані з виміром справедливості.

До цієї тези можна додати ще безліч власних аргументів, але найсуттєвішим буде контекст ХХ століття, яке усім своїм убивчим змістом просто волає про необхідність

припинення ще й цього способу знищення людини. Принаймні ні за особистими переконаннями, ні за вчительськими обов'язками автор даних матеріалів не бачить іншої можливості завершити розпочату дискусію й актуальний урок, як тільки дійти висновку щодо правоти А. Камю у цьому питанні.

IV. ПІДБИТТЯ ПІДСУМКІВ РОБОТИ

Питання до учнів.

1. У чому полягає сутність філософії екзистенціалізму?
2. Яким чином ця філософія пов'язана з життям?
3. Яким чином ця філософія пов'язана з літературою, зокрема, з творчістю А. Камю?

V. ДОМАШНЄ ЗАВДАННЯ

Прочитати роман-хроніку А. Камю «Чума».